

Hegel Felsefesinde Tikelden Evrensele: Yurttaşlık ve Adalet

From Particular to Universal in Hegel's Philosophy: Citizenship and Justice

Müge TEPEYURT*

mugekocabozdogan@gmail.com

Abstract

Giorgio Agamben has emphasized the issue of individual and recognition as a citizen in the Homo Sacer. I think that addressing this problem in the context of Hegel's Phenomenology of Spirit and Philosophy of Right is important for current political and social practices. Because the problem with the world is a self-conscious problem. Hegel has also dealt with a dialectical process while dealing with the essential social, subjective, and interactive world. It establishes or aims at the relation of dialectical recognition in the Hegel system with the assumption of ideal state and citizenship. This dialectical attitude hides the fact that some social dilemmas are overcome and their contingent side. Such a recognition process also points to the fact that the subject's domain of subjective freedom erodes in the thought of a unity. A few basic questions/problems arise in this direction. I start with a quote from Agamben's book is to reveal the exact question/problem. Is there always a positive recognition and unity from the conflict between the subjectivity of the individual and the objectivity of the state? Can an idealized state and its product citizenship always offer a universal understanding of justice for each individual who shares that social life?

In this study, I will try to present a critique of the dialectical process in the context of the issues I have discussed above, while examining the relation of absolute recognition between the individual and the state. For each individual, I will establish the need to establish a recognition relationship on more equal and equal terms, aiming at a collective life on the basis of freedom and justice. I think we need a new dialectic idea that opens doors to new possibilities from reproduced dual opposites in order to shed light on the blind spots in the world we live in. In this regard, this study explains the relation between recognition and justice, which will be able to reassess the relationship of absolute recognition.

Keywords: Hegel, dialectic, recognition, individual, justice

Özet

Giorgio Agamben' in Kutsal İnsan' da ortaya koyduğu yurttaş olarak birey ve tanınma sorununu G.W.F. Hegel'in Tinin Fenomenolojisi ve Hukuk Felsefesinin Anahatları bağlamında ele almanın ve yeniden hatırlamanın güncel politik ve toplumsal pratikler için önemli olduğunu düşünüyorum. Çünkü insanın dünyayla sorunu özbilinc sorunudur. Hegel özbilinci toplumsal, öznelerarası ve etkileşimsel bir dünyada ele alırken aynı zamanda diyalektik bir süreci de işletmiştir. Hegel sisteminde ortaya koyduğu diyalektik tanınma ilişkisini ideal bir devlet ve yurttaşlık varsayımıyla kurar ya da onu amaçlar. Bu diyalektik tavır bir takım toplumsal açmazların aşılması olanağını ve olumsal yanlarını gizler. Böylesi bir tanınma süreci, aynı zamanda bireyin öznel özgürlük alanının bir birlik düşüncesinde eridiğine işaret eder. Bu doğrultuda ortaya bir kaç temel soru/sorun çıkar. Agamben'in kitabından bir alıntıyla başlama sebepim tam da işaret etmeye çalıştığım soru/sorunları ifşa etmeye yöneliktir. Bireyin özneliği ile devletin nesnellüğünün çatışmasından her zaman olumlu bir tanınma ve birlik çıkar mı? İdealize edilmiş bir devlet ve onun ürünü yurttaşlık her zaman için o toplumsal yaşamı paylaşan tek tek her bir birey için evrensel bir adalet anlayışı sunabilir mi?

* Yüksek Lisans öğrencisi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Postgraduate student, Mimar Sinan Fine Arts University- Institute of Social Sciences

Bu çalışmada birey-devlet arasındaki mutlak tanınma ilişkisini irdelerken yukarıda sorunsallaştırdığım meseleler çerçevesinde diyalektik sürecin de bir eleştirisini sunmaya çalışacağım. Tek tek her bir birey için özgürlük ve adalet temelinde olumlayıcı beraber yaşamı amaçlayan daha adil ve eşit şartlarda bir tanınma ilişkisi kurmanın gerekliliğini ortaya koyacağım. Şu anda içinde yaşadığımız dünyadaki kör noktalara ışık tutabilmek için yeniden üretilen ikili karşıtlıklardan ziyade yeni imkânlar kapı aralayan yeni bir diyalektik fikre ihtiyacımız olduğu düşüncesindeyim. Bu sayede bu çalışma tanınma-adalet ilişkisini açılarak; o mutlak tanınma ilişkisinin yeniden değerlendirilmesine fırsat verecektir.

Anahtar Sözcükler: Hegel, diyalektik, tanınma, birey, adalet

HEGEL FELSEFESİNDE TİKELDEN EVRENSELE: YURTTAŞLIK ve ADALET

Giorgio Agamben devletlerde tam yurttaşlığa sahip olmayan kesimlerin var olduğu bir zamanda yaşadığımızı belirtmişti; bu kesimlerin yasal tebaalar olarak sahip oldukları ontolojik statü askıya alınmıştır. Bunlar toplu katliamlarda yok edilen yaşamlar değildir, ama tanınma standartlığının insaniliğine ulaşmaya olanak tanıdığı meşru topluluk yaşamına da giremezler (Agamben, 2013).

Agamben' in *Kutsal İnsan*' da ortaya koyduğu yurttaş olarak birey ve tanınma sorununu Hegel'in Tinin Fenomenolojisi ve Hukuk Felsefesinin Anahatları bağlamında ele almanın ve yeniden hatırlamanın güncel politik ve toplumsal pratikler için önemli olduğunu düşünüyorum. Hegel felsefesinde özbilinç olarak insan her zaman için tarihsel ve toplumsal bir bağlam içindedir. Başka bir deyişle; özbilinç tarihsel ve toplumsal bir form olarak devlete içkindir. İnsan, ontolojik olarak insan olmakla dünyada bir yer işgal ederken, toplumsallığın zorunlu bir koşulu olarak yurttaş kimliğine de sahiptir. Yurttaşlık, devlet– birey arasındaki karşılıklı tanınma ilişkisinden doğmuş bir statüdür. Devlet-birey arasındaki ilişki gerilimli, çelişkili ve aynı zamanda olumsuzlayıcı nitelikte bir ilişkidir. Birey tüm öznel farklılıklarından ve unsurlarından arınmış olarak bu kimliği elde ettiği için en başta kendisinin bir olumsuzlamasını yapar. Olumsuzlayıcı ya da öznel olanın aşılarak ortadan kaldırılması yoluyla bir evrensel ile özel olanın birliğine ulaşma çabası nihai sonuçtur.

Hegel'in birey-devlet arasındaki gerilimli ve çelişkili durumu; ideal olan bir sentez, birlik kurma yolunda gelişimin itici bir gücü olarak gördüğünü ifade edebiliriz. Bu noktada da tikel olan evrensel olanla ilişkide diyalektik bir sürecin içinde yer alır. Ancak ve ancak son noktada evrensel bir ideale kadar bilincin bir toplumsal bilince evrilmesinin koşullarını bilmek, özbilinç olarak birey-devlet arasındaki bu gerilimli ilişkiyi anlamaya imkân verir. Şu halde; toplumdaki bazı bireylerin devlet karşısında ontolojik olarak tanınmadığı durumları serimlemek, devletle ilişkilerinde konumlanışlarını ele almak, tanınma ve özgürlük alanlarının yeniden değerlendirilmesi için Hegel'in özbilincine (toplumsal bilince) geri dönülmesinin gerekliliği ortaya çıkar. Çünkü insanın dünya ile ilişkisi sorunu hem bilmenin hem de eylemin (teknik, moral ve politik eylemin) temellendirilmesi noktasında bir özbilinç sorunudur.

Artık özne ve nesne bilinci iki ayrı zıt kutup olarak düşünülemez. Özbilinç artık özne olarak içinde yaşadığı dünyadan hem bağımsız olarak mevcuttur hem de ilişkiselliği ve

dolayımı bakımından tam da o dünyanın içinde yer alan ve aynı zamanda onunla dolayımı girendir. İşte bu yüzden Hegel'in tinini bir süreç içinde okumak bu ilişkiselliği diyalektik bir süreç olarak kavramak bakımından önemlidir.

Ancak diyalektik ilişkinin sunduğu bu pozitif kapsama, her bir toplumsal öğeyi birliğe indirgeyen ortaklık fikrini ortaya koymaktadır. Her ne kadar ikili karşıtlıkları aşmak amacıyla onları temele alsın da bu aşma kendi içinde güç ilişkileri barındırır. Bu nedenle; diyalektik yöntemin eleştirisini sunmak, mutlak hakikatin dışındaki olanaklılıklara fırsat vermesi bakımından önem arz eder. Çünkü Hegel'in sistemi homojen bir toplum ve ideal devlet düzeni varsayımından hareket eder ya da onu amaçlar. Oysa toplumun kurucu momentleri veya unsurları olması sebebiyle tek tek her birey değer ifade eder. Bu momentlerin kaplamı olan birlik ise tek tek bireylerin toplamından daha farklı bir şeye işaret eder. İkili karşıtlıkları aşarak ilerleyen mekanik diyalektik tavır bir takım toplumsal açmazların aşılması olanağını ve olumsuz yanlarını gizler. Şuanda içinde yaşadığımız dünyadaki kör noktalara ışık tutabilmek için yeniden üretilen ikili karşıtlıklardan ziyade yeni imkânlara kapı aralayan yeni bir diyalektik fikre ihtiyaç vardır.

Bireyin öznelliği ile devletin nesnellüğünün çatışmasından her zaman olumlayıcı bir tanınma ve birlik çıkar mı? Hegel felsefesine göre; tikel olanın evrensele katılması ve bir birlik için uzlaşımın her daim sağlandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Tanınmanın diyalektiği de devlet-birey arası ilişkiyi bu şekilde kurar. Bu diyalektik ve kurucu süreçte somut evrensele ulaşırlarken bireyin tüm öznelliklerinden (kültür, milliyet, mezhep vb.) soyutlandığını ancak bu halde somut evrensele ulaşabildiğini vurgulamak yerinde olacaktır. Hegel, *Hukuk Felsefesi*'nde nihai olarak somut özgürlüğün de ancak ve ancak tikel ve tümelin uzlaşmasının cisimleşmiş hali devlette mümkün kılınacağını ifade eder. Bu noktada Agamben'den yukarıda yapılan alıntıya atıfla şu soruyu sormak mümkün görünüyor: İdealize edilmiş bir devlet ve onun ürünü yurttaşlık her zaman için o toplumsal yaşamı paylaşan tek tek her bir birey için evrensel bir adalet anlayışı sunabilir mi?

İşaret edildiği üzere devlet ile birey arasındaki çetrefilli ilişkiyi yeniden düşünmeye açmamın sebebi; temelde ideal bir devlet tasavvurunun toplumsal pratikler içinde ideal adaleti sağlamak için yeterli olup olmadığı meselesini gündeme getirmektir. Tüm bu sorular/sorunlar aynı zamanda diyalektik tanınma sürecine ve toplumsal bilinç olarak özbilincin kurulumuna dair de sorulardır.

Hegel 'Tini' doğal bilinç, özbilinç ve akıl olarak bilinç olmak üzere üç ayrı ama birbirinden ayrı düşünülemez aşamada ele alır. Bilinç, doğal bilinç olarak henüz duyu kesinliği, algı, anlama yetisinin işleyişlerinde nesnenin bilinci ile ilgilidir. Oysa toplumsal bilinci işaret eden ikinci evre özbilinçtir. Bilincin özbilinç olarak iki nesnesi vardır. Birisi duysal kesinlik ve algının nesnesidir. Bilinç evresinde özsel olan şeyler artık bilinç için özsel değildirler ve özbilincin momentlerini oluştururlar. İkincisi bir öz olarak kendi kendisidir, bu da bir devinim olarak karşımıza 'arzu' yu çıkarır. Özbilincin temelinde yatan 'arzu', karşısındaki nesneyi tüketmeye yönelik çabadır (Hegel, 2015, s.79).

Bu çaba; sürekli, devinimsel olan bitmek bilmeyen bir ele geçirme arzusu olarak özbilince hastır. Bilinç ancak ve ancak maddesel kendiliğini aşarak, bir diğer deyişle 'doğal ben'i aşarak kendilik bilincine ulaşabilir. Bu noktada Hegel'e göre; arzu bilinçten özbilince evrilme sürecinin en belirleyici ve olumsal bir kavramı olarak karşımıza çıkar.

'Arzu' sıradan bir özne nesne karşılaşmasında öznenin nesneyi belirlemesi, kurması bakımından ona duyduğu bir arzu olarak anlaşılmalıdır. Hegel tam da bu özne-nesne çelişmesini ortadan kaldıracak olumsuz bir yol sunar. Özbilinç için zorunlu bir koşul olarak 'arzu' sadece bilincin kendine dönmesini sağlamaz aynı zamanda nesne üzerinde tasarrufta bulunmasını da sağlar. Nesneyle dolayım girerek onu tüketir ve kendine katar. Bilincin bir özbilinç olma yolundaki serüveni bir nesneyi arzulamayı şart koşar. Gerçek olanı kurmaya yönelik bir adımdır, bir kendilik kurmak için kendisi dışındaki dünyayla bir dolayım girmektir. "Bir özbilinç olmak için, yani insanın kendi doğal, verilmiş varlığını aşması için, arzu, şu an için mevcut biricik doğal olmayan, "var-olmayan" şeye, arzunun kendisine yönelmeli, başka bir arzuyu, başka bir ben'i istemelidir" (Hegel, 2015, s.81). Bu doğrultuda, arzunun başka bir arzuyu bulacağı yer bir başka bilinçtir. Burada vurgulanan; bilincin, bir başka bilincin nesneye olan isteğini istemek bakımından kurduğu dolayımdır. Çünkü burada bilincin bir değer olarak gördüğü şey apaçık nesnenin kendisi değil, nesneye duyulan arzudur.

Özbilinç, nesne ile kurduğu olumsuz ilişki yoluyla onu ortadan kaldıramayacaktır. Daha açık bir ifadeyle kendinde bilinç, bir başkasının onun için var olduğu şeydir, bir yandan da başkası için onun var olduğu şeydir. Her bir kendinde, özbilinç olarak bilinç, kendi tamliğini kurabilmek için başka bir özbilince olan ihtiyacını ve onun arzusuna duyulan arzuyu kendi içinde içselleştirir. Artık ele geçirerek yok etme arzusu özbilincin arzusunu arzulamak noktasına gelir. Bilinç içselleştirdiği bir diğer kendiyi olumsuzlayarak kendine katar, kendi

içine yerleştirir, dolaylılar. Bu karşılıklı, etkileşimli ve öznelarası bir alanın kapısını aralar, bilincin gelişimini müjdelir.

Özbilincin toplumsallıkta mümkün olduğunu, yani özbilincin toplumsal bilinç olduğunu belirtmiştik. Özbilinçleri somut bireyler olarak belirginleştirdiğimizde; birey ilk olarak kendini ailede nesnelleştirir ki evrenselin bir temsili olarak aile de topluma önseldir. İlk karşılıklı tanınma biçimi olarak sevgi ailede görünürdür (Hegel, 2013, s.218). Bir başka ifadeyle; bireyin kendini yaşayan bir öznellik olarak deneyimleyebildiği ilk aşamadır. Yaşayan öznellik olarak tikelin/bireyin bu kimlik biçimlenmesi bir biçimde toplumsallaşmanın gereği olarak öznelarası tanınmaya bağlanır. Öznelarası tanınmanın temelinde yatan çatışma, sosyal evrenselleşmenin (toplumsallaşma) bir aracı olarak işler (Honneth, 2015, s.61). Her bir tikel soyutlama olanağını kendi içerisinde taşır ve kendisi de bizzat o olanağın kendisidir. Tikel olan kendi belirlenimini ve sınırını ortaya koymak ve aynı zamanda somut evrensel olana erişmek için bu birliği kurar. Bireyselliğin ve evrenselliğin kurulan dolaysız birliği bütünlük olarak kavrama bilincini açığa çıkarır. Böylelikle tanınma yeni bağlamına kavuşmuş olur. Bu yeni tanınma biçimi öznelarası o alanda bir bilincin içinde kendisini tanımaya başladığı yeni bir süreçtir.

Özbilinç kendini başkasında açıklarken hem kendi kendisini yitirecektir, ki bu durumda 'kendi'yi başkasında bulacaktır hem de başkayı ortadan kaldırarak 'kendi'yi orada görecektir. Karşılıklı olarak birbirlerini tanıyarak kendilerini tanımaları mümkün olacaktır. Ancak bu karşılıklı tanınma sürecinde özbilinç olarak bilinçler karşılıklı olarak birbirlerini bağımsız ve özgür kılarlar. Bu öznelarası ilişkilerin temelinde yatan tanıma hareketi, uzlaşma ve çatışma aşamalarının bir sürecinden oluşur ve mücadeleyi zorunlu kılar. Kendi içlerindeki bu çatışma ve birbirlerini ortadan kaldırma arzuları onları bir ölüm kalım savaşının içinde bırakır. Nihai olan olumsuzlama yoluyla ortadan kaldırılanlar ve korunanlar sayesinde ortaya çıkan bir birlikteliktir.

Şu halde; bilincin gerçekliği ortaya koyabildiği tek yer olarak özbilinç, başkası olarak diğer özbilinçlerle, özgürlük ve tanınmayı öznelarası bir yönelimsellikte mümkün kılar. Ancak bu söz ettiğimiz gibi karşılıklı ve eşit bir tanımadır. İnsani bir özdeşliği kurmak ancak ve ancak öznelarası ve etkileşimli bir alanda mümkündür.

Tikel, kendi içine yansısıyla ve kendini onda bulmasıyla evrensele ulaşır. Evrensele erişmesiyle eş olarak özbilinç artık bir istençtir. Bizzat istenç bir özneyi ve evrensel olanı temsil etmesi bakımından kendi bir belirlenim ve etkinlik olarak vardır. İstenç, bireyin

potansiyelini içinde barındırdığı ancak özgür akli pratik kılmasıyla mümkün olan düşünme edimidir (Honneth, 2015, s.89). Yani istenç -bir düşünme etkinliği olarak- özbilincin kendini evrensel olana yükseltmesini sağlarken kendini belirleyen evrensellik ve özgürlük olarak ifadesini bulur. Yani, daha açık ifade edecek olursak, düşünme etkinliği olarak istenç özgürlüktür.

Ancak Hegel 'ben' i kendi mutlak özgürlüğüne dönme olanağı olarak tanımladığı anda istenci evrensel olarak ifade eder (Hegel, 2013, s.39). Bu koşulda bireysel ben tikel koşulları aşabildiği ve kendini soyutlayabildiği ölçüde evrenselliği yakalayabilecektir. Evrenselliği yakalayabildiği ölçüde özgür istenç olabilecektir.

Bu bağlamda özbilinçli özne; ancak özgürlüğü üstlenebildiği, yani evrensele katılabildiği ve kendini evrenselle eşitleyebildiği ölçüde özgürdür. Özgürlük, istenç, ancak ve ancak evrensel olanın alanında onun olumlanmasıyla mümkündür. Yani özbilinç, öznelerarası alanda diğer özbilinçleri tanıma yoluyla kazandığı bireyselliğini ve soyut özgürlüğünün yerini, evrensele ulaşma yolunda somut özgürlüğe terk eder.

"Hegel toplumun evrensel istencini, kendisini yalnızca karşılıklı tanınmanın öznelerarası pratiği yoluyla sürekli olarak yeniden üretilebilen kapsayıcı bir aracı ortam şeklinde kavrar"(Honneth, 2015, s.92). Tikelin kendine has istenci ve tanınma pratiğindeki yeri sayesinde toplumsallaşmaya bir diğer ifadeyle evrensel istence ulaşmak mümkün olur. Genel istenç toplumun merkezi kurumlarının yeniden üretimine izin veren bir ölçüt olarak da kavranabilir. Evrensel ya da genel istenç, Hegel'in felsefesinde hukuki tanınma ilişkisine işaret eder ve öznelerarası bir tanınma ilişkisinden temellenen tanınmanın kurumsallaşmış bir biçimidir. Genel istenç burada topluma, hukuki ilişkilere ve sözleşme geleneğine bir atıfla ele alınır. Genel istencin dışına çıkmak sözleşmenin dışına çıkmak ve aynı zamanda kurumsallaşmış hukuki ilişkinin de dışında kalmak anlamını taşır.

Bu noktada tekil olarak öznenin istencinin genel istençten ayrılması durumunda hukuki olarak tanınma ilişkisi bozulur. İstenç, yalnızca tanındığı sürece var olabilir ve genel istençten ayrılması durumunda artık o ilişkinin taraflarından biri sayılmayacaktır. Hegel, genel istencin dışına çıkılmasını hukukun ihlali olarak tanımlar. Bu ihlalle birlikte Axel Honneth'in ifadesiyle "*tanınma mücadelesi*" ve çatışma başlar. Evrensel istence rağmen kendi tekil istencini sergileme hukuki anlamda suç kabul edilen edimdir. Ancak bu ihlal tanınma ilişkisindeki bir eksiklikten kaynaklanmakta, hukuki olarak tanınma ilişkisinin soyut kapsamına dahil olmadığından bir ihlal ya da suç olarak tanımlanmaktadır. Tanınma

ilişkisindeki bu eksiklik özneyi kendi tekil istencini ortaya koyma zorunluluğunda bırakır. Özne, bu motivasyonu evrensel istence rağmen kendi istencini sergilemekte bulur, eylemselliğini ve performatif gücünü tam da bu noktadan alır. Çünkü özne/özbilinç/birey artık hukuki tanınma ilişkisi ve sınırları içerisinde sahip olduğu eylemliliğe ve performatif imkanlara sahip değildir. Kendi tanınma mücadelesini ve kendi eylemliliğini sürdürme çabası onun için salt fiziki, bedensel bir tanınma meselesi değil, kişisel bir tanınma sorunu halini almıştır. Honneth'in ifadeleriyle; “böylesi bir durumda tanınmadan yoksun kalma nedeni, kurumsallaşmış hukuk normlarının soyut kavranması ve bu soyut kavranma içinde hukuki olarak güvence altına alınmış özgürlüklerin gerçekleşmesine yönelik bireysel farkların dikkate alınmıyor oluşudur” (Honneth, 2015, s.101). Tekil istenç tanınmadan yoksun kalır ve sayılmama beraberinde soyutlanmayı da getirir. Soyut ve normlaşmış hukuk aynı zamanda tekil olarak öznenin hakları sorununa bir açıklama getirmekte yetersiz kalır. Çünkü tekil istenç olarak özne, evrensel istence rağmen her eyleminde sözleşmeyi, hukuku ihlale yönelik hareket ediyor olarak gözükecektir.

Tüm bu serimlenen durumlarda; özbilinç olarak özne/ birey, bir topluluğa ait olması dolayısıyla devletin bir unsuru ve genel istencin bir parçası olarak *yurttaşlık* kimliğiyle tanınma ilişkisine dahil olur. Yurttaşlık kimliği her ne kadar hukuki bir statü ya da bir unsur olarak kavransa da devlet karşısında ontolojik bir tanınma biçimine işaret eder.

Kategorik olarak toplumun üstünde konumlanan devlet Hegel'de somut evrensel olan olarak imlenir. Somut evrensel olarak imlenen bütün, tek tek herkesin özdeşleşmesinin temsili olarak, bireyi bu bütünün momentleri olarak tasvir eder. Tikel olarak bireyler, çoğunluğun içinde birbirleriyle ilişkisellik ve bir bütünlük içinde bulunurlar. Bu ilişkisellikten kasıt kendini var etmek için her bir tikel bireyin ötekini tanınması, o başkası olarak bir diğerini kendi içine katarak özümsemesidir. Saf ve dolaysız birer varlık olarak değil de birbirleri olmadan olmayan 'ben'ler olarak var olma halleridir.

Hegel felsefesi, öznellik nesnellik gibi çelişkilerin ortadan kaldırılmasının imkânını nesnellik belirleniminde mümkün kılar. Böyle bir nesnel, sonsuz, somut birlik Hegel'in en yüksekte konumlandığı devlette vuku bulacaktır. Devlet bireylerin oluşturduğu çoğunlukta kendisini tanır ve kendisiyle ilişkilendirerek kendisine katar, her biri onu oluşturan momentlerdir. Birey de onun nesnel, evrensel özünü tanımak durumundadır ancak bu sayede belirlenim kazanıp yurttaşlık statüsü elde edebilecektir.

Geldiğimiz nokta devlet-birey arasındaki tanınma ilişkisinin bileşenlerini ortaya koyarak bu tanınma ilişkisinin yeniden düşünülmesini mümkün kılar. Hegel istencin öznelliğinin özgürlüğün zemini olarak kaldığını öne sürer ve özgürlüğü her şeyden güçlü devlette sonlanmaya bırakır. İstencin özneliği olarak iç özgürlüğü soyut hak ve toplumsal yaşam arasında bir yere iliş­tirir (Marcuse, 2013, s.136). Hegel bize nesneliğin öznelliği kapsayarak aştığı bir ideali, devleti tasvir eder. Devlet, evrenselin tikelliğe yansıması olarak yurttaşlık hakkını belli belirlenimler doğrultusunda bireye tanır. Yurttaşlık, evrensel olana varıştır; özgür istencin, düşünme etkinliğinin, özgürlüğün dolayısıyla hakların var olduğu devlette konumlanış şeklidir.

Yurttaşlık, tanınma, adalet kavramlarını yeniden tartışmaya açarken öznelliklerin, bireyin yaşam ve kültür dünyasından soyutlanamayacak kadar bireyin yaşamsallığına dair olduğunu kabul etmek gerekir. Hiçbir toplumsal yapı, sözleşmecî filozofların ortaya koyduğu gibi saf homojen bir yapı olarak düşünülemez. Yurttaşlık bir statü olmanın yanında bir kimliktir ve temelinde homojenize etmeye yönelik bir fikri barındırır. Bir başka ifadeyle bireylerin kültür ve yaşam dünyasına dair değerlerin soyutlanmasıyla geriye kalan çıplaktır. Bu fikir modern devlette oldukça işlevsel ve adil tanınma ilişkileri sunuyor görünmekle birlikte, ideal olanın dışına herhangi bir olanaklılık tanımaz. İdeal olan, normlaşmış olan, hukukla sınırları çizilmiş olan evrensel genel istence uyumlu olmayı gerekli kılar.

Yurttaşlık-tanınma-adalet ilişkisinde değindiğimiz üzere; yurttaş ve devlet arasında karşılıklı bir tanıma süreci söz konusudur. Bazı bireyler gerek siyasi görüşlerinden dolayı azınlıkta kalan gerekse yaşayış biçimlerinden dolayı devlet ile girdiği o mutlak tanınma ilişkisinde ontolojik olarak -bazı hallerde de hukuki olarak- insani tanınma standartlarının olanaklarına bile ulaşamaz. İşte buradaki temel mesele yurttaş olarak bireylerin devlet ile olan karşılıklı tanınma mücadelesinin aktif ve meşru eylemliliğinin yeniden nasıl tesis edileceği meselesidir. En nihayetinde özbilinç sahibi insan bilen ve eyleyebilen toplumsal bir varlıktır. Hegel, meşru eylem ve örgütlenmenin belli form ve kurumlar dahilinde, bir başka deyişle evrenselin, devletin otoritesi altında mümkün olabileceğini ifade eder (Hegel, 2015, s.256). O halde eylemliliğin yeniden tesis edileceği yer yine otoritenin sınırları içinde onun özgürlük alanında görünmektedir. Çünkü devlete karşı bir halktan bahsetmek, somut özgürlük alanının dışında kalmayı gerektirir, o alandan çıkıldığı anda da sadece bir kalabalığa

ve yığına dönüşmüş olacaktır. Hegel bu denli karşı bir konumlanmayı yararsız ve tehlikeli bulur. Bu çelişkili yapıyı yeni karşıtlıklar türetmeden aşabilmek mümkün müdür?

Tekil istenç ya da yığın olarak tanınma standartlığının dışında kalanlar bireysel özgürlükleri ile yaşamsal pratikleri arasında tercih yapma noktasına gelmektedir. Hegel'deki evrenselin tanıdığı özgürlük, açıkça öznel özgürlüğü gizleyen o pozitif anlamını olumsuzlayan bir şeydir. Bu noktadan bakıldığında diyalektik sürecin bir güç ilişkisi barındırmadığını iddia etmek mümkün görünmüyor. İşte tam da bu nokta, tanınma ve adalet üzerine düşünmemizin gerekliliğini ortaya koyuyor. Şayet yasaya bağlanmayla gelen bir özgürlükten yararlanılamıyorsa Hegel'de bilinç, özgürlüğe erişmemiş ve nihai amacını tamamlayamamıştır. Devlet-birey arasındaki ilişki öznel farklardan dolayı uzlaşma gitmediği zaman, daha açık ifadeyle devlet burada gücün ifadesi olarak onu birliğe katamadığında dışlama yoluna gidecektir. İdeal olanın dışına çıkan yani ortaya öznel bir fark koyarak sürülen birey/ler için yeni bir eylemlilik alanı arayışı başlar. Çünkü özgürlüklerinin kaybında arayacağı adaleti yurttaşlık haklarından azat edildiği için evrensel olanda bulamayacaktır. Şu durumda tanınma standartlığına erişemeyen haliyle tikel ile evrenselin uzlaşım alanı dışında kalan kesim için hakiki bir adaletten söz etmenin olanaklılığı nedir?

Şu halde; tanınma, örtük bir uzlaşımın ifadesidir. Devlet-birey arasındaki tanınma ilişkisinin bir çatışma ve mücadele alanı haline gelmesi, bireyin tamamen yaşayan bir öznellik olarak kendi taleplerinin meşruluğunun savaşını vermesini gerekli kılar. Bu kendi kişiliğinin tanınabilirliğini kanıtlama çabasıdır. Evrensel/nesnel istencin ihlaline hukuki yaptırımla karşılık veren devlet bu noktada çatışma sürecini başlatır. Hukuki olarak sayılmayan özne için oldukça yaralayıcı olan bu yaptırım onu ölmeyi göze alacağı bir mücadeleye sürükler. Birey bireysel, yaşamsal faaliyetlerini gerçekleştirmek için gerekli olan tüm maddesel koşullardan da soyutlanır.

Temelde olumsuzlayıcı bir tanınma süreci sunuyor olsa da Hegel'in kurduğu sistemin, başka herhangi bir olası tarihsel ve toplumsal imkânın kapılarının aralanmasına izin vermediği açıktır. Hegel'e rağmen değil, onun teorisinden yola çıkarak gelişecek sosyal dünyanın sınırlarını ve bireylerin öznelliklerini göz ardı etmeyen yeni bir diyalektik yaklaşıma ihtiyaç vardır. Birlikte yaşamın yeniden kurulması adına uzlaşım, farklılıkları olumsuzlayan bir birlik fikriyle mümkündür. Aksi halde; karşımıza yeni bir nesnellik-öznellik ikiliği çıkacaktır. Tek tek her bir birey için özgürlük ve adalet temelinde olumsuzlayıcı bir beraber yaşam için daha adil ve eşit şartlarda bir tanıma ilişkisi kurmak gereklidir. Bu da son noktada öznel

özgürlükleri, farkları kapsayan ve her bir yurttaş için adil tanınma şartları sunan hukuka ihtiyacı ortaya koyar. Mutlak bir hakikat alanının olmadığına hatırlanması, öznelerarası dünyanın değişen olanak ve olanaklılıklarının gündemde tutulması olumsal bir yaşam için vazgeçilmezdir.

KAYNAKÇA

Agamben, G. (2013). *Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat*. (İsmail Türkmen, Çev.).

İstanbul: Ayrıntı.

Hegel, G.W.F. (2015). *Tinin Görüngübilimi*. (Aziz Yardımlı, Çev.). İstanbul: İdea Yayınları.

Hegel, G.W.F. (2013). *Anahatlarda Tüze Felsefesi ya da Doğal Hak ve Politik Bilim* (Aziz

Yardımlı, Çev.). İstanbul: İdea Yayınları.

Herbert, M. (2013). *Us ve Devrim*. (Aziz Yardımlı, Çev.). İstanbul: İdea Yayınları.

Honneth, A. (2015). *Tanınma Uğruna Mücadele*. (Özgür Aktok, Çev.). İstanbul: İthaki.